

MOVING FORWARD
TOGETHER

UNITED NATIONS
UKRAINE

2018

ІНДЕКС СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI ТА ПРИМИРЕННЯ ООН
ДЛЯ СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Фото: Shutterstock

Громадянська активність чоловіків та жінок: Наміри та дії

Про Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України

Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України (скорочено – USE) являє собою аналітичний інструмент, покликаний покращити розуміння соціальної динаміки на сході країни. Індекс допомагає визначити стратегічні точки входу для розробки рішень та програм, які сприяють зміцненню соціальної згуртованості в суспільстві.

Індекс USE ґрунтується на методології Індексу соціальної згуртованості та примирення (SCORE), що був розроблений на Кіпрі Центром сталого миру і демократичного розвитку (SeeD) і Програмою розвитку ООН. Отримати більш детальну інформацію про Індекс USE, а також ознайомитися з результатами першої (2017) і другої (2018) хвиль дослідження можна на сайті use.scoreforpeace.org

Висновки, викладені в цьому документі, базуються на результатах Індексу соціальної згуртованості та примирення для східної України (USE) від 2018 року. У дослідженні взяли участь 6000 респондентів, які проживають на сході України (на підконтрольних уряду територіях в Донецькій та Луганській областях, а також в сусідніх з ними Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях).

Ця публікація була підготовлена Програмою ООН із відновлення і розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Думки, зауваження, висновки або рекомендації, викладені в цьому документі, належать авторам і не обов'язково відображають погляди ООН або Європейського Союзу.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують десять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк, а також уряди Данії, Канади, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії та Японії.

Вступ

Як далеко ви готові піти, аби змінити ситуацію у суспільстві на краще? Чи готові ви використовувати політичні та соціальні механізми? Змогли б ви вдатися до насилля щоб змінити щось у суспільстві? Чи ви радше хочете займатися своїми власними справами? Цей звіт є одним з трьох звітів, які аналізують соціальну згуртованість на сході України з урахуванням гендерних аспектів. У звіті розглядається готовність жінок та чоловіків у східній Україні щось змінити у своїх містах та селах, а також рівень фактичного залучення у громадянську діяльність. У звіті також надані дані про те, якою саме громадською діяльністю займаються мешканці східної України (як чоловіки, так і жінки), і що їх спонукає до цього. Ця інформація дає можливість краще зрозуміти зв'язок між намірами та діями, і може бути використана під час розробки рішень та програм, орієнтованих на підвищення громадянської активності.

Резюме

- І чоловіки, і жінки на сході України демонструють доволі низький рівень намірів та фактичної участі у громадській діяльності. Основною причиною такої низької активності є високий рівень песимізму щодо до будь-яких можливих змін у місці свого проживання.
- Як не дивно, хоча чоловіки трохи частіше заявляють про наміри виходу за межі сфери особистих інтересів та діяти, фактичний рівень громадянської участі вище серед жінок. При цьому, чоловіки демонструють більш високу готовність до використання насилля, аби домогтися політичних або соціальних змін.

Бути чи не бути активним

Наміри сприяння соціальним змінам

Можна виділити три категорії людей, виходячи з їх намірів займатися соціальними перетвореннями¹: 1) ті, хто готові здійснювати активні дії, але без застосування насилля, 2) ті, хто вважає за краще займатися виключно особистими справами², та 3) ті, хто готові здійснювати активні дії, включно з застосуванням насилля.

На сході України і чоловіки, і жінки скоріше схильні до того аби займатися особистими справами³ (тобто бути соціально пасивними), ніж вдатися до активних дій щодо покращення свого місця проживання та країни в цілому⁴ (див. Малюнок 1). Чоловіки трохи частіше заявляють про намір вдатися до активних дій за межами особистих інтересів; ця тенденція є як у порівнянні намірів ненасильницької активності (44 відсотки та 38 відсотків відповідно), так і активності, що допускає прояв насилля (7 відсотків и 2 відсотки відповідно).

¹ Респондентам було задано питання про те, що вони готові зробити для зміни поточної ситуації у своєму населеному пункті та в суспільстві в цілому.

² Заняття тільки особистими справами саме по собі не є негативним поняттям. Проте, для розуміння громадянської активності у контексті соціальної згуртованості, намір займатися особистими справами протиставляється більш активній позиції, яку можуть зайняти люди, тобто бути активними в якості громадян і членів місцевих громад. Це визначає різницю між так званими «пасивною» та «активною» громадянською позицією.

³ В цьому документі, заняття особистою справою мається на увазі не намір працювати вдома або бути підприємцем, а намір займатися власними справами, замість участі в діяльності, що зачіпає інтереси суспільства.

⁴ Тут і далі надані дані по східній Україні, проте вони можуть бути релевантними не тільки для цього регіону – подібні результати було виявлено за низкою показників соціальної згуртованості і в інших областях України (див. результати національного [індексу соціальної згуртованості та примирення в Україні](#))

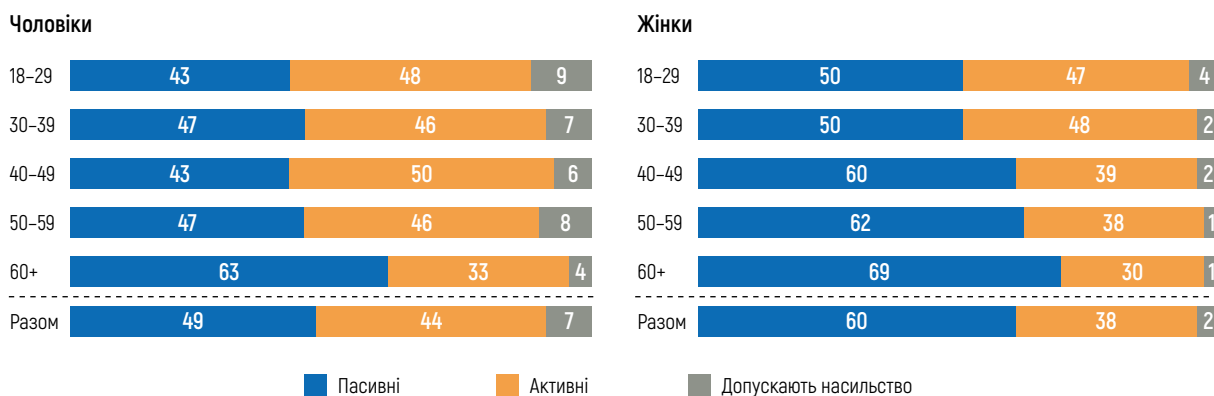

Наміри брати участь у громадській діяльності

Вік

Вік є важливим фактором, що визначає намір займати активну громадянську позицію. І чоловіки, і жінки старше 60 років заявляють про меншу готовність сприяти соціальним змінам, ніж молоді люди (див. Малюнок 1). Чоловіки і жінки у віковій групі від 18 до 40 років, як правило, виявляють схожий рівень готовності до участі у громадській діяльності, при цьому не підтримуючи необхідність застосування насилля. Найбільша різниця між чоловіками та жінками в уподобаннях стосовно активної громадянської позиції помітна в віковій групі від 40 до 59 років: 38 відсотків жінок в порівнянні з 48 відсотками чоловіків, заявляють про готовність сприяти соціальним змінам.

Малюнок 1. Відношення до громадянської активності за віковими групами, %⁵

Чоловіки демонструють більшу готовність вдатися до насильства щоб домогтися політичних або соціальних змін.⁶ Після 60 років прийняття насильства серед чоловіків зменшується вдвічі – до 4 відсотків (в середньому з 8 відсотків у попередніх вікових групах). Що стосується жінок, 4 відсотка у віковій групі від 18 до 29 років заявляють про готовність вдатися до насильства за необхідності. Цей показник зменшується вдвічі у віковій групі від 30 до 49 років, а потім ще раз зменшується вдвічі (до 1 відсотка) у віковій групі 50+. Іншими словами, серед дорослих, готових застосувати насильство для змін у суспільстві, в кілька разів більше чоловіків, ніж жінок – і це актуально для всіх вікових груп.

Наміри брати участь в громадській діяльності

Професійний статус

Серед працюючих чоловіків і жінок існують значні відмінності у намірах приймати участь у громадському житті: 44 відсотка жінок та 56 відсотків чоловіків повідомляють про готовність сприяти соціальним змінам. Більш низький рівень зацікавленості серед жінок може бути пов'язаний з додатковими очікуваннями: крім регулярної оплачуваної роботи, жінки повинні піклуватися про домашнє господарство та дітей. Професійний статус людини впливає на її наміри щодо участі у громадських справах. Безробітні чоловіки і жінки (особливо останні) більш пасивні у своїх громадських намірах ніж ті, хто працює. Це можна пояснити в тому числі тим, що безробітні у більшій мірі ізольовані від суспільства⁷. У той же час, жінки в декретній відпустці / домогосподарки заявляють про такий же рівень зацікавленості у сприянні соціальним змінам, що й працюючі жінки. Для чоловіків це не актуально – та їх невелика кількість, яка веде домашнє господарство або знаходиться у відпустці по догляду за дитиною, повідомляє про набагато більш пасивні наміри, в порівнянні з працюючими чоловіками (проте, до цих результатів слід ставитися з обережністю, з огляду на невелику кількість чоловіків, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною / займаються домашнім господарством – див. Таблицю 1). Крім того, жінки можуть виключати себе з громадського та політичного життя, оскільки вони можуть розглядати цю сферу, як ту, що підходить виключно для чоловіків.

⁵ Тут і далі відсотки можуть не дорівнювати 100% через округлення.

⁶ Зокрема, представники цієї групи респондентів підтвердили, що вони «готові застосовувати будь-які доступні засоби, включно з насильницькими, якщо це необхідно».

⁷ Безробітні також бачать набагато менше можливостей для громадянської активності, ніж працюючі (5,7 балів проти 6,4 за шкалою від 0 до 10), і повідомляють про суттєво меншу фактичну громадянську активність (1,9 балів проти 2,5 відповідно).

Таблиця 1. Наміри брати участь в громадській діяльності за родом занять та статтю, %

		З пасивною громадянською позицією	З активною громадянською позицією (включно з 4% тих, хто допускає насильство)
Працюючі (включаючи неповну зайнятість та підприємництво)	Чоловіки	44	56
	Жінки	55	45
	Разом	49	51
Ведення домашнього господарства / догляд за сім'єю / декретна відпустка	Чоловіки*	58	42
	Жінки	54	46
	Разом	55	45
Безробітні	Чоловіки	54	46
	Жінки	59	41
	Разом	56	44
Разом (разом з пенсіонерами та студентами)	Чоловіки	49	51
	Жінки	60	40
	Разом	55	45

* Кількість респондентів-чоловіків у цій категорії є недостатньою для достовірного аналізу (N=47)

Довіряй ділам, а не словам

Рівні громадянської активності

Чи веде намір людини займати активну громадянську позицію до фактичної участі у громадській діяльності? В цілому, громадянська активність на сході України має низькі показники серед чоловіків і жінок. Хоча чоловіки і заявляють про більше бажання брати участь в політичній і соціальній діяльності для поліпшення суспільства (див. вище), така готовність не означає, що фактично вони більш активні, ніж жінки – на ділі, навпаки (див. Таблицю 2). На відміну від чоловіків, жінки більш активно беруть участь в більшості суспільно значущих заходів (за винятком участі в публічних демонстраціях, при цьому різниця незначна), починаючи з волонтерства та закінчуючи голосуванням (див. список заходів на Малюнку 2). Це може свідчити про те, що чоловіки перебільшують свою готовність бути активними громадянами, або що жінки недооцінюють свою фактичну участь і внесок. Більш того, участь у громадській діяльності збільшується з віком: найвищі показники серед чоловіків припадають на вікову групу 60+, в той час як жінки досягають піку громадянської активності вже до 30 років.

Таблиця 2. Громадянська активність в розбивці за віком та статтю %

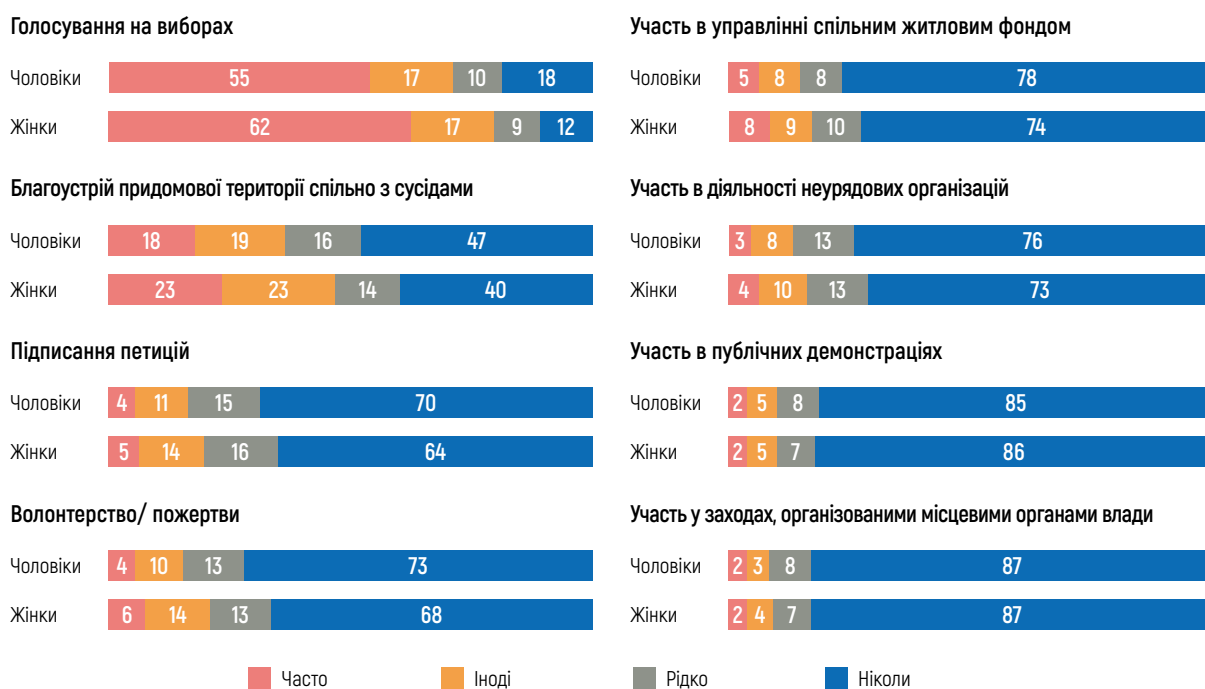
Вікова група	Частка тих, хто бере участь в громадських заходах (в середньому за всіма видами діяльності, відображеними на Малюнку 2 нижче)		
	Чоловіки	Жінки	Разом
18-29	16	20	18
30-39	21	27	24
40-49	23	26	24
50-59	24	27	25
60 +	25	28	27
Разом	22	26	24

Види громадянської активності

Існують значні відмінності між жінками і чоловіками, і видами громадянської активності, в яких вони беруть участь (див. Малюнок 2). Найбільша відмінність стосується видів діяльності, спрямованих на благоустрій прибудинкової території разом з сусідами, де жінки набагато активніші – вони приймають більш активну участь у поліпшенні умов поблизу свого житла. Це, мабуть, обумовлено сукупністю відповідних норм (тобто турбота про дім і домашнє господарство вважається більш притаманним для жінок) і інтересів (тобто жінки зацікавлені в саме таких видах діяльності). Жінки також, як правило, більшою мірою, ніж чоловіки займаються волонтерською та благодійною діяльністю, що може бути пов'язано з загальноприйнятою нормою, згідно з якою жінки повинні займатися саме такими більш емпатичними видами діяльності, спрямованими на підтримку вразливих і / або малозабезпечених груп у суспільстві⁸.

І чоловіки, і жінки однаково рідко беруть участь в політичній діяльності, що відноситься до представницької демократії, наприклад, участь у заходах, організованих місцевими органами влади, або в публічних демонстраціях. Це може пояснюватися тим, що і жінки, і чоловіки не бачать великого сенсу в участі в такого роду діяльності⁹, та/або місцеві органи влади не достатньо залучають мешканців до процесу прийняття рішень. В той самий час, голосування на виборах є найбільш поширеним видом діяльності серед чоловіків та жінок: 79 і 72 відсотки (відповідно) голосують часто.

Малюнок 2. Громадянська активність за видами¹⁰, %

Коли чоловіки і жінки вдаються до насильства

Чоловіки і жінки, які заявляють про готовність вдаватися до насильства для досягнення суспільних змін, не обов'язково вдаються до нього в житті. Деякі представники цієї групи можуть використовувати тільки соціальні або політичні засоби для досягнення мети, або залишатися пасивними, якщо вони не побачать гострої потреби в застосуванні насильства. Те ж саме відноситься і до представників інших груп: в реальному житті люди, які демонструють неготовність займатися змінами в суспільстві, можуть виявитися активними громадянами.

⁸ Можливо, ці види діяльності є більш привабливими для жінок не лише в силу наявних норм і стереотипів.

⁹ Згідно з результатами моделювання, основними факторами, що сприяють громадянській активності жінок і чоловіків, є відчуття значущості (віра в те, що звичайні люди можуть змінити ситуацію в своєму населеному пункті) і безпеку, включаючи економічні та політичні аспекти (див. звіт *Активна і толерантна громадянська позиція: стимули та перепони*).

¹⁰ Список заходів громадянського характеру, було розроблено спільно з органами місцевої влади та представниками громадянського суспільства у п'яти областях та Києві.

Проте в цілому, наміри брати участь у громадській діяльності, як правило, досить точно прогнозують фактичну поведінку. Хоча рівень агресивної поведінки вище серед чоловіків, ніж серед жінок, ті чоловіки і жінки, які заявляють про готовність вдатися до насильства, також повідомляють про відносно високий рівень агресії¹¹ (див. Таблицю 3). Зокрема, чоловіки, які готові застосовувати насильство для досягнення змін у суспільстві, набирають 4,5 бала (за шкалою від 0 до 10, де 0 означає відсутність агресивної поведінки, а 10 – переважно агресивну поведінку), в порівнянні з 2,4 балами, набраними тими чоловіками, які повідомляли або про пасивні, або про активні громадські наміри. У жінок схожі показники: 3,4 бала у тих, хто схильний до насильницької участі в громадській діяльності, в порівнянні з 1,1 бала щодо пасивної або активної участі.

Таблиця 3. Агресивна поведінка за групами громадянських намірів, в балах, за шкалою від 0 до 10

	Агресивна поведінка серед тих, хто має		
	Пасивну громадянську позицію	Активну громадянську позицію	Радикальну громадянську позицію
Чоловіки	2,4	2,4	4,5
Жінки	1,1	1,2	3,4*
Разом	1,6	1,8	4,3

* Кількість респондентів (жінок) у цій категорії недостатня для достовірного аналізу (N=49)

Громадянський оптимізм як мотивація діяти

Саме віра в те, що за допомогою громадянської активності можна змінити щось в суспільстві, мотивує людей продовжувати бути активними, особливо з огляду на, як правило, відсутність матеріальної вигоди в такій активності для її учасників. Незважаючи на велику соціальну активність, жінки, як правило, менш оптимістичні, ніж чоловіки, в тому, що вони зможуть щось змінити, якщо забажають (44 відсотки жінок проти 53 відсотків чоловіків)¹². Іншими словами, менше жінок, ніж чоловіків, вважають себе рушійною силою соціальних змін. Дані про громадянський оптимізм¹³ підтверджують це: жінки не тільки більш песимістичні стосовно майбутнього, але й більше ностальгують за радянським минулим¹⁴.

І чоловіки, і жінки, як правило, однаково песимістично оцінюють можливості змін, будь-то за допомогою самостійних дій або через обраних представників: менше 50 відсотків вважають, що вони самі або через вибори зможуть змінити стан речей на краще. Однак дисципліна голосування висока серед чоловіків і жінок, в той час як форми демократичного управління, що базуються на широкій участі, використовуються не повною мірою.

¹¹ Рівень агресії оцінювався за допомогою запитань про акти фізичної агресії (нанесення ударів, участь у бійках), а також застосування погроз.

¹² Це компонент почуття власної значущості: впевненість в тому, що звичайні люди можуть змінити ситуацію в своїй громаді.

¹³ Рівень громадянського оптимізму оцінювався за допомогою питань про те, чи буде (і чи жило) майбутнє (попереднє) покоління жити краще або гірше.

¹⁴ Ностальгія за радянським минулим оцінювалася за допомогою запитань, наприклад, про якість життя і систему цінностей в часи Радянського Союзу.

Підсумки

Наміри про участь у громадській діяльності і фактична поведінка різняться серед чоловіків і жінок. Ці дані можуть допомогти в побудові соціальної згуртованості – і горизонтальної (відносини в громаді), і вертикальної (відносини з владою).

УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД ДЛЯ УЧАСТІ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ. Участь жінок і чоловіків у політичному житті є одним з видів громадянської активності, який може значно вплинути на розвиток країни, в тому числі через поліпшення взаємодії між громадянами і державними інститутами. Забезпечення рівного доступу для жінок і чоловіків до участі в заходах, ініційованих урядом, міжнародними організаціями або громадськими активістами, може бути досягнуто в т.ч. через онлайн механізми участі, які можуть подолати тимчасові та (іноді) фізичні обмеження окремих громадян. Важливе значення мають й інші заходи, такі як створення форумів, де мешканці можуть висловлювати свою думку, не побоюючись наслідків, а також підвищення довіри і прозорості виборчого процесу й іншої політичної діяльності (див. звіт *Активна і толерантна громадянська позиція: стимули та перепони*).

БОРОТЬБА З РАДИКАЛЬНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ АКТИВНОСТІ. Необхідно запобігати й усувати радикальні тенденції, які значно більш виражені у чоловіків, ніж у жінок, через надання можливостей, завдяки яким населення може висловлювати свої погляди, тим самим частково усунувши причини застосування альтернативних (тобто насильницьких) форм комунікації. Люди, які заявляють про готовність вдатися до насильства для досягнення змін, повинні відчувати впевненість у тому, що їхні погляди і побоювання були почуті і прийняті до уваги. Таким чином, публічні дискусії про те, що найбільш важливо для різних груп суспільства (і тут слід правильно визначити на основі широкої участі громадян, що саме є найважливішим), можуть допомогти владі краще зрозуміти побоювання, проблеми і скарги всіх груп, включаючи тих, хто схильний до насильницької активності. Крім того, спільні проекти (наприклад, спрямовані на поліпшення житлових умов) можуть відігравати важливу роль у розширенні взаємодії між групами і сприяти зниженню насильства і напруженості, зокрема між соціальними і політичними групами, які можуть бути учасниками відкритого або прихованого конфлікту (див. звіт *Активна і толерантна громадянська позиція: стимули та перепони*).

ПІДВИЩЕННЯ ВЛАСНОЇ ЗНАЧУЩОСТІ. Демонстрація успішних прикладів громадянської активності може послужити мотивацією для більш усвідомленої участі жінок у громадській діяльності. Така демонстрація також допоможе обмежити вплив гендерних стереотипів і норм, що превалюють у суспільстві, через які жінки можуть вважати, що вони не можуть домогтися ефективних результатів, а також усунення таких перешкод для їх громадянської активності як час і формат участі в такій діяльності.

2018

Додаток А: Терміни

Агресія – рівень агресії у повсякденному житті, який виражається у частій участі в бійках, різних видах усної чи фізичної конфронтації

Активна громадянська позиція – готовність брати участь в громадських процесах з метою зміни поточної ситуації у суспільстві, використовуючи ненасильницькі засоби

Громадянська активність – рівень громадянської активності (наприклад, участь у громадських групах та житлових асоціаціях, волонтерство, зустрічі з міською адміністрацією, голосування на виборах)

Громадянський оптимізм – віра в те, що наявне покоління живе краще попереднього і що наступне покоління житиме краще наявного

Пасивна громадянська позиція – неготовність брати участь в громадських процесах з метою зміни поточної ситуації у суспільстві, використовуючи ненасильницькі засоби

Відчуття значущості – віра в те, що прості люди можуть змінити ситуацію в суспільстві

Ностальгія за СРСР – відчуття жалю через розпад СРСР і думка про те, що життя погіршилось після 1991 року

Радикальна громадянська позиція – готовність брати участь в громадських процесах з метою зміни поточної ситуації у суспільстві, використовуючи насильницькі засоби

2018

